

SZTANKAY ÁDÁM

Boldognak hitték, pedig rengeteg szenvedés érte a valaha élt egyik legnagyobb magyar színészt

forrás: <https://www.origo.hu/kultura/20220430-bessenyei-ferenc-portre.html>

Bessenyei Ferenc az újkori színháztörténet egyik legnagyobb színművésze volt. Habitusában, orgánumban, megjelenésében hősi karakter. Joggal várta el a rászabott szerepeket. Megformálhatta a magyar történelem legnagyobb alakjait színpadon és filmekben is. Szélesebb skálán is hiteles alakítások voltak a repertoárján. Egyik legnagyobb sikerét a Hegedűs a háztetőn című musical tejesembereként aratta. Igazságérzetének is része volt 1956-os szerepvállalásában. Korábbi sikerei ellenére sem úszhatta meg a rá mért penitenciát, de a súlyosabb büntetést annak ellenére is elkerülte, hogy a forradalmat követően megtagadta a párttagságot. Nem volt hajlandó a hatalom képviselőivel parolázni, noha azoknak lett volna igényük erre. A közönség sikeres, boldog művészeket látta, borúsabb megszólalásait a művészberek hétköznapi életétől eltérő személyiségével magyarázták. Holott egy olyan világban dacolt a hatalommal, amelyben képesek voltak ezt oly módon megtorolni, hogy az a publikum számára észrevétlen maradjon, miközben az érintett folyamatosan érezte a kirekesztés sajátos megnyilvánulásait – még úgy is, hogy esténként vastappsal ünnepelték a színházban.

Gyakorolj!

Bessenyei Ferenc 1919. február 10-én született Hódmezővásárhelyen. Édesapja, id. Bessenyei Ferenc kereskedősegéd volt. Fia visszaemlékezésében polihisztorként említi, aki *mindenhez értett és mindent kibírt*. Édesanyja, Boros Lídia egy gazdag marhakereskedő család leánya. Tizenhat éves, amikor id. Bessenyei elrabolja otthonról. Fiuk írta ennek kapcsán: *Ez a szerelem elpusztíthatatlan erőt, kedélyt és öt fiúgyermeket hozott kettőjük szegénységébe. Az elsőszülött Ferenc a szülők Fűzfa utca 6. szám alatti, városzéli házában jön a világra. Anyagi megfontolásból hamarosan átköltözik az anyai nagyszülőkhöz, bár ők sincsenek könnyű helyzetben. Jóságukat száj- és körömfájás járvány pusztítja el még leányuk első gyermekének születése előtt. BOROS NAGYMAMA ÁLLJA JOBBAN A CSAPÁST, Ő AZ IGAZI CSALÁDFŐ, DÖNT ARRÓL, AMIRŐL DÖNTENI KELL. SZORGALMAZZA A MEGOLDÁSOKAT A MEGÉLHETÉS FELÉ.*

Lidi lánya idővel varrodát épít ki, ahol olykor tíz lány is dolgozik. Feri édesapja boltosként teszi a dolgát. Fia eregeti a legszebb sárkányt a Cigányér-parton, mert finom selyempapír, jóféle madzag mindig akad az üzletben.

A kis Bessenyei gyakran jár rókavadászatra, ürgeöntésre a pajtásaival, olykor madártojást csennek a fészkekből. A zsákmány elosztása körül adódnak félreértések. FERI VASGYÚRÓ, VITA ESETÉN ESZÉRE HALLGATVA DÖNT AZ IGAZSÁGRÓL, DE MEGESIK, HOGY IZMAIVAL AD NYOMATÉKOT ÉRVEINEK. Különben jól tanul, szereti az iskolát. Gyakran ministrál, még az adventi, hajnalonkénti roráté miséken is. A foci is a napjainak része. Termete, képességei miatt a korosztályos csapat kapusa. A szurkolók kedvence. A cserkész, majd az abból alakuló levante zenekarban fúvós hangszereken játszik. Énekhangjával tagja lesz a Belvárosi Énekkarnak is.

BESSENYEI FERENC GYERMEK- ÉS KAMASZKORÁNAK MEGHATÁROZÓ SZÍNTERE A PAPOK ÁLTAL VEZETETT KATOLIKUS IFJÚSÁGI LIGA IS. Egyfajta önképzőkör, Várhelyi atya vezeti, meglehetősen világi és demokratikus szellemben. Színjátzó csoportjukban mély hangja miatt Feri kapja a címszerepet A vén gazemberben, amely Mikszáth Kálmán regénye alapján készült. Teltházás előadásokat tartanak, a nézők között ott vannak a vásárhelyi népkerti műszínpadon fellépő „igazi” színészek is. Mások mellett Fónay Márta, Madarász László, Rajz János.

AMIKOR A KÖLYÖK BESSENYEI FERENC PAGANINIRÓL OLVAS EGY KÖNYVET, ÁHÍTJA A VIRTUÓZ SIKERÉT. ÉVEKEN ÁT TANULJA A HEGEDŰJÁTÉK CSÍNJÁT-

BÍNJÁT. Mindeközben a válságok korszakában mind nehezebben él meg a család. Bessenyei Ferenc hegedűtanára, Szabó János mondja egyszer: *Ebből az életből, fiam, nem lehet másként kikerülni, csak ha valami rendkívülit csinálsz. Gyakorolj!*

Budapest, 1951. - Bessenyei Ferenc, mint Sváznya meströz Trenyov; Ljubov Jarovaja című drámájának egyik jele netében a Nemzeti Színházban FORRÁS: MTI-

Útkeresés

A kamaszodó Bessenyei Ferenc olvasmányélmény hatására, Tóth Tihamér *A tiszta férfiúság* című munkája miatt kap rá a szerzetesi visszafogottságra is. **BÜSZKE RÁ, HOGY KORTÁRSAI KÖZÜL Ő AZ EGYETLEN, AKI AZT SEM TUDJA, MERRE VAN A TÁNCISKOLA. VONATKOZÓ ÜGYEK BEN HAMAR VÁLTOZIK.** Tánciskolába ugyan nem megy el, de amikor középiskolába jutva bekerül a tanintézmény énekkarába és együtt dalolnak a leánygimnázium növendékeivel, Feri már örömet leli abban, ha elkapja egy-egy éneklő leány pillantását. Gimnazistaként nyaranta fizikai munkát vállal. Dolgozik autószerelő-műhelyben, cipőfelsőrész készítőnél, másutt. Komolyan veszi a munkát, érdekelnek a szakmai fogások. Ám mesterei rendszerint csak csuklózattatják, inasnak alig való semmi feladatokat bízhatnak rá.

BESSENYEI FERENC MÚLTIDÉZÉSEIBEN MINDIG HANGSÚLYOZZA: GYEREKKÉNT, KAMASZKÉNT ESZÉBE SEM JUTOTT, HOGY SZÍNÉSZ LEGYEN. A színpad feladatai, a vásárhelyi színház előadásainak látogatása a még célját nem látó útkeresésének voltak részei, mint a nyári munkák s minden egyéb. Egyik írásában így fogalmazott erről:(...) *van, aki már a bölcsődében tudatosan színházat játszott. Az én játékaim a mindennapi gyerek játékaik voltak. Talán ami mégis megkülönböztetett: a lázas keresés, a túlfűtöttség. Szerintem ez a lázas keresés – ami az egész gyermekkoromat jellemzi – a különböző szerepek tudatalatti átélése lehetett. A legkisebb dolgokból is hatalmas tragédiákat csináltam. Egy-egy elhamarkodottnak vélt anyai pofontól világgá mentem. Az iskolában egy igazságtalanul tett megjegyzés a legvégzetesebb állapotba tudott keríteni. Pedig mindent megtettem, hogy engem okkal ne bánthasson senki. Emlékszem: a latin prepozíciókat, konjugációkat úgy fújtam Szatmári tanár úrnak, mint a miatyánkot. Bangha tanár úr tornaóráin senki sem tudta úgy végezni a gyakorlatokat, mint én. Ennek ellenére néha hozzám vágta a csettegetőt, mert a kézilabda mérkőzésen valamelyik szabályt nem tiszteltem eléggé. Soha nem a magam reális életét éltem. Mindig elvonatkoztattam magam a valódi szituációktól, és minden igazságtalanságért egy király bántódott meg bennem. Minden hősiesség vagy tiszta dolog azonnal magával ragadott. Túlfűtöttségre, lázas állapotra a családi állapotok is okot adhattak. Az elszegényedő anyai felmenők mid többször tesznek megjegyzéseket az édesapjára. Felhánytorgatják: tiltakozásuk dacára vette el lányukat. Hozzáteszik: a két fiatal szerelemből tette egymást „koldussá”. Mindez idővel a szülők viszonyát is mérgezni kezdi. Feri édesanyja egyre ritkábban nevet, fakad dalra.*

BESSENYEI FERENC TIZENHAT ÉVES, AMIKOR A "MINDENHEZ ÉRTŐ ÉS MINDENT KIBÍRÓ" ÉDESAPJA ÖNGYILKOS LESZ.

Pályakezdés

Szülei kapcsolatáról írja: *Egymást hibáztatták, hogy a gyönyörűen indult életükből mi lett. Én próbáltam először segíteni nekik, de ez nagyon kevés volt ahhoz, ami kellett volna, hiszen az én életem sem volt megoldva. Az életben maradáshoz a macacsságot, azt hiszem, innen oroztam el. Mert azt éreztem: győznöm kell minden nap, mert ha nem, nincs rám szükség.* Az édesapja halálát követő néhány év történéseiről Bessenyei Ferenc csak érintőlegesen beszél visszaemlékezéseiben. Azt azonban hangsúlyozza: **EGYIK NAPRÓL A MÁSIKRA KELLETT CSALÁDFENNTARTÓVÁ VÁLNI.** Szavaiból úgy tűnik, hogy a középiskola mellett vállalt olyan munkákat, amelyeket addig csak a nyári szünetekben. Mellékmondatban szól arról is, hogy érettségi után be kellett vonulnia egy kaszárnyába, s csupán a jószerencsének köszönhető, hogy a háborús időkben nem került be egy frontra induló menetszázadba, és majd valamiképpen kikerült a kaszárnyából.

A már maturált fiatalember sorsát még akkoriban is figyelemmel kíséri a gimnáziumi énekkar vezetője, Tóth Lajos atya, aki értesül róla: **KÓRISTA LEHETŐSÉGRE TART FELVÉTELIT A NYARANTA HÓDMEZŐVÁSÁRHELYEN JÁTSZÓ SZEGEDI SZÍNHÁZ TÁRSULATA.** 1940 nyarán Tóth atya javasolja a mindig filléres gondokkal küzdő Bessenyei Ferencnek: próbálkozzon, hátha bejut a kóristák közé. A fiatalember próbálkozik és bejut a kóristák közé.

Bessenyei Ferenc – anélkül, hogy tudatosultak volna benne a lappangó színészi késztetések – a biztosabb megélhetés szándékával kezdi hivatását. Első, nyúlfarknyi feladatát a Viktória című operettben kapja, amelyet a szegedi társulat 1940. szeptember 14-én mutat be a hódmezővásárhelyi nyári színpadon.

Bessenyei hamarosan elhagyja szülővárosát a Szegedre visszatérő társulattal. A teátrum új kóristájaként október 30-án mutatkozik be a Tisza-parti városban, abban a színműben, amely Rákosi Viktor Elnémult harangok című regénye alapján készült. A darab az erdélyi magyarság sorsa feletti „vészkiáltás”. **A PLAKÁTOKON ÓRIÁS BETŰKKEL HIRDETIK: FŐSZEREPÉT FŐVÁROSI VENDÉGMŰVÉSZ, A NEMZETI SZÍNHÁZ VEZETŐ SZÍNÉSZE, KISS FERENC ALAKÍTTA.** Bessenyei Ferenc két évadot tölt a szegedi színháznál. Zách János és Horváth Jenő lesznek mesterei, a színházat igazgató Kardoss Géza két művészeti vezetője. Önmagát is szenvedélyesen képzi. **A SÁNDOR UTCA 4-BEN TALÁLHATÓ ALBÉRLETÉBEN ÉJSZAKÁNKÉNT IS SZÍNHÁZI TÁRGYÚ KÖNYVEKET OLVAS AZ ABLAKÁN ÁT BEVILÁGÍTÓ GÁZLÁMPA FÉNYÉNÉL.** Pedig van dolga elég. Az akkoriban éppen operaénekesi terveket dédelgető kórista 1940-ben tíz, 1941-ben huszonhat kisebb szerepben énekel, illetve játszik.

Kóristából Peer Gynt

A következő évad utolsó, augusztusi bemutatója nyári játszóhelyükön, Hódmezővásárhelyen Zilahy Lajos A szűz és a gödölye című műve. Egyben a szegedi Városi Színház búcsúelőadása. Kardoss Géza minden jó szándéka ellenére csődbe vezet a teátrumot.

BESSENYEI FERENCNEK AZONBAN VAN MÁR NÉMI HÍRE. A csőd után a miskolci színház igazgatója, Földessy Géza saját társulatához szerződteti, mert a direktor nemcsak hírére hallotta, de látta is már színpadon. Szerződése szerint nem kórista lesz, hanem színész, karkötelezettséggel. Miskolcon is csaknem háromnaponta tartanak új bemutatót, miközben a darabok jóval több előadást érnek meg, mint korábban Szegeden. A helyi sajtó is sokkal többet foglalkozik a színházzal.

BESSENYEI FERENC MISKOLCON OPERETTSZEREPEKKEL KEZD. HAMAROSAN DRÁMAI KARAKTEREKET IS RÁBÍZNAK. Az 1942. október 20-án bemutatott Bibó Lajos-darab, a Hibások kritikájában írják: *Meglepően jó volt Bessenyei Ferenc Imre legénye.* Az 1943.

január 12-én bemutatott Néró kapcsán így említik: *Bessenyei Ferenc egyik legjobb klasszikus színésze a társulatnak.* Az 1943. február 16-án színre került *Gazdátlan asszony* című darabban mutatott játéka ösztönözte a kritikust a következők megfogalmazására: *Bessenyei Ferenc ismét megmutatta robusztus tehetségét. Szép beszédével, beszédélezésével és ritka jellemábrázoló képességével, ízesen szellemes játékával, amely jelentékeny francia színészekre emlékeztet, most is a társulat egyik oszlopának bizonyult.* 1944. január 11-én, nem egészen négy évvel azután, hogy egy „igazi” színház színpadára betette a lábát, a világirodalom egyik legnagyobb férfiszerepét játszhatja el: Ibsen Peer Gyntjét.

A Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap (kz) aláírású recenzense írja róla másnap: *A legnagyobb művészeket is izgató Peer Gynt alakját Bessenyei formálta ki húsból és vérből. Milyen élvezettel hallgattuk tőle Áprily új, gördülő, nemes veretű fordításának örökszép szavait. Mert szövegtudása tökéletes volt. Látszott, hogy nem gyorsforralón készült. És ez a szövegtudás itt nem is utolsó kérdés. De a szövegtudáson túl Ibsent nem mondani kell, nem a kimondott szavak adják itt a szerep jelentőségét, hanem azok, amik elbújnak a többi szavak mögé, a szavak, amiket nem mondanak ki, melyek nem hangzanak el a színpadon. Tele ambícióval játszotta, élte, küzdötte Peer életét. Játszotta az önmarcangoló értelmet, élt az anyag és a képzelet tátongó szakadékai fölött.*

Budapest, 1951. január 1. Bessenyei Ferenc Balázs János, Makláry Zoltán, Bartal János és Básti Lajos Ág István szerepében, Gyárfás Miklós *Hatszaz új lakas* című prózájának próbáján FORRÁS: MTL/SZÉCSENYI JÓZSEF

Szerelembe esik, táviratot kap a Nemzeti Színháztól Bessenyei Ferenc a miskolci színház mind elismertebb tagjaként is folyamatosan képz magát.

Tarján Tamás írja Bessenyei Ferencről készült könyvében: *Tudatos önműveléssel, rendszeres olvasással, a szakma elsajátításáért folytatott szívós küzdelemmel készült a jövőre. Később sem lett belőle actor doctus, a túlhabzsolt tudományt sem ő, sem a közönség nem tudná összhangba hozni alkatával – de ekkortól alapozta meg azt az irodalmi és történelmi tájékozottságot, amely majd a nagy hősi szerepek megformálásában kamatozik, s vitázni, érvelni, védekezni segíti akkor is, ha az »ösztönösség« könnyedén oda-odavetett, elmarasztaló-lekicsinylő kétes »dicsérete« éri valamely alakítása nyomán. A színészmesterségből pedig például úgy tartottak tréninget, Bodor Tiborral szövetkezve (miskolci színész-kollégája; Sz. Á.) úgy »gyakorolták ki« a hangjukat, hogy az Avas két magaslatáról Ibsen-dialógusokat felelgettek egymásnak. Bessenyei Ferenc Miskolcon találkozik Szederkényi Adával. Komoly szerelem szövődik a színész és a rendkívül csinos, tehetséges, de az igazgató által alig foglalkoztatott színésznő között. 1944-ben két darabban is partnerek lesznek. AZ EGYIKBEN SZERELMESPÁRT, A MÁSIKBAN FÉRJET ÉS FELESÉGET ALAKÍTANAK. A rangos miskolci színházba fővárosi művészek is gyakran lépnek fel vendégként abban az időben. Bessenyei Ferenc így kerül közös színpadra Bajor Gizivel. ISMÉT EGYÜTT JÁTSZHAT KISS*

FERENCCEL, KÉT OLYAN ELŐADÁSBAN, AMELYBEN MÁR Ő IS FONTOS SZEREPHEZ JUT. A Bizáncban Spiridont játssza, a Sasfiókban Metternichet. Kiss Ferenc vendégjátéka után Bessenyei Ferencet a miskolci színház nyári játszóhelyén, NYÍREGYHÁZÁN ÉRI UTOL A FŐVÁROSI NEMZETI SZÍNHÁZ TÁVIRATA: JELENTKEZZEN A TEÁTRUMNÁL, AMELY SZERZŐDÉSSSEL VÁRJA. Egyik visszaemlékezésében ennek kapcsán Bessenyei úgy fogalmazott: *Azt hittem, elájulok a boldogságtól.*

SAS-behívó, házasság, első szerepek a Nemzetiben

Alig egy órával később Bessenyei Ferenc már a félelem okán érez ájulást, amikor a SAS-behívóját kézbesíti a postás. Miskolcon próbál kapcsolatot találni, amely segítségével megúszhatná a bevonulást. Nem jár sikerrel.

Hazautazik Hódmezővásárhelyre, jelentkezik a behívóban megjelölt kaszárnnyába. Ott kiderül: néhány adminisztratív feladatot ellátó tiszt kivételével a behívottakat már tovább vezényelték. **A HELYBEN MARADT TISZTEK GYEREKKORI PAJTÁSAI, RÁADÁSUL OLVASTÁK A LAPOKBAN, HOGY BESSENYEI ŐSZTŐL A NEMZETI SZÍNHÁZ TAGJA.**

Budapest, 1960. - A Magyar Rádió 20-as stúdiója, Bessenyei Ferenc és Tolnay Klári szimmitvészek FORRÁS FORÉPAN / SZALAY ZOLTÁN

Minden befolyásukat és ravaszságukat latba vetve kimentették egykori játszótársukat a menthetetlennek gondolt helyzetből. (Hogy pontosan miként, az egyetlen későbbi múltidézésből sem derül ki hitelt érdemlően. Sz. Á.)

A különös incidens lezárását követően Bessenyei Ferenc jelentkezik a Nemzeti Színház új igazgatójánál, Kovách Aladárnál. Bessenyei Ferenc és a fővárosba vele tartó Szederkényi Ada még érkezésük idején lakást kapnak a Nemzetitől a budai Kanizsa utca 20-ban. **NEM SOKKAL KÉSŐBB, SZEPTEMBER 23-ÁN ÖSSZEHÁZASODNAK.** Egyes életrajzi munkák azt írják, hogy a következő hónapokban Bessenyei minden este színre lépett a Nemzetiben. Máshol azt olvasni, hogy a háborús helyzetben erre már nem jutott idő. Dokumentumok alapján bizonyos, hogy Bessenyei Ferenc játszott Bánffy Miklós Nagyúr című darabjában, amelyet 1944. szeptember 16-án mutattak be. Egy hónappal később a Sardou-műben, A szókimondó asszonyosságban Bessenyei eredetileg a Gyógyszerész szerepét kapta meg. Aztán amikor a Lefebvre örmestert alakító Rajczy Lajos elhagyja Budapestet, Bessenyei Ferenc veszi át a szerepét, amely már főszerep, a Dajka Margit által alakított hősnő férje.

A direktor öröme

Bessenyei Ferenc első, néhány hónapos Nemzeti színházi tagságának történetét talán az iránta való tiszteletből kezelik kissé felületesen egyes biográfiák. A színész maga a következőket mondta a színház igazgató Kovách Aladárral történt találkozásáról: *Két bottal járó, nagyon kedves ember volt, eldobta a botjait, megölelt. Nem is értettem, miért örülnek nekem annyira, azt sem tudták, ki vagyok.* Annyit bizonyára tudott: ha Kovách Aladár nem is látta őt korábban színpadon, Kiss Ferenc – aki már partnere is volt vidéken – hitelesen érvelt a szerződtetése mellett. Ami ma már kideríthetetlen: vajon az akkor huszonnégy éves Bessenyei átgondolta-e, hogy Kovách Aladár kizárólag az ő kimagaslónak mondott tehetsége miatt érzett-e örömet vagy egyéb okból is?

AZ IFJÚ SZÍNÉSZ SZERZŐDTETÉSE IDEJÉN A NEMZETI SZÍNHÁZ VEZETÉSE NEM VOLT EGYSZERŰ HELYZETBEN. Az előző igazgatót, Németh Antalt a szélsőjobb elemeket is sorai közé emelő, 1944 márciusában hatalomra került Sztójay-kormány menesztette augusztusban. A helyére állított író-dramaturg Kovách Aladár a Turul Kiadó lektori pozícióját hagyta hátra az igazgatói megbízatásért. Kinevezését követően a műszakiak és a színészek jelentős része visszautasította a további együttműködést a színházzal, azok számát gyarapítva, akik már a németek márciusi megszállása után visszautasították a munkát. (Kovách idővel, 1951-től pár évig a Szabad Európa Rádió irodalmi osztályát vezette; Sz. Á.) **KOVÁCH ALADÁR TEHÁT IGEN NAGY ÖRÖMMEL FOGADOTT MINDENKIT, AKI ÚJ TAGKÉNT CSATLAKOZOTT A TEÁTRUMÁHOZ.** Ők sincsenek kevesen, nem is akárhány. Bessenyei Ferencsel egy időben érkezik a Nemzeti Színházhoz két rendező, Oláh Gusztáv és Nádasdy Kálmán, a díszlettervező Varga Mátyás, valamint olyan színészek, mint Ajtay Andor, Dajka Margit, Szelezky Zita, Turay Ida, Vaszary Piroska, Bánhidi László, Szakács Miklós színészek.

A direktor beszéde

Az évadnyitó társulati ülésen az ifjú Bessenyei Ferenc megilletődve hallgatja Kovách Aladárt. Magyar Bálint 1977-ben megjelent, a Nemzeti Színház történetéről készült könyvében írja a beszéd kapcsán: „*A színház helyzetét elemzi, tanulmányzámba menő előadása csak a legszükségesebb mértékben utal a jelen helyzetre.* »Lehet, hogy egy óra múlva épületünk sincs, és itt állunk az öreg rommal Európa zokogó dómjai között – mondja, és kijelenti: »nem tűrhető, hogy a színház művészetellenes módon, politikai szószékké váljék«. Elemzése túlnyomó részében viszont a békés, háborúmentes világot idézi." A direktor beszél a Nemzeti Színház ethoszáról is: *A Nemzeti Színház hivatása a magyar dráma ébresztése. A színház őrzője és istápolója a tiszta magyar nyelvnek, a magyar beszéd dallamának. Feladata a legmagasabb rendű nemzetnevelés: az egész magyarsághoz szól, mélyíti a magyarság történelmi tudatát és önismeretét, nemesíti ízlését. A Nemzeti színházi hagyomány nem jelent stílusmerevséget, nem jelent elzárkózást, hanem jelenti a klasszikus és élő világirodalom nagy örökségét, tehát a két vágányon párhuzamosan futó nagyvonalú műsorpolitikát, a színes és gazdag játékrendet, a stílus tisztaságot s az örök magyar szellem, az író, a mű, a közösség hűségét, odaadó szolgálatát. A Nemzeti Színház azonnal megbénul, amint kikapcsolódik a nemzeti lélek nagy áramköréből. Ennek az intézménynek a nagy belső apadások idején is erős, saját légköre van. A teremtő művészi atmoszféra az idegze a színháznak. Ezt megóvni, feszültségben megtartani a legnagyobb színházvezetői feladat. Azt akarjuk, hogy a Nemzeti Színház tagjának lenni ismét rang legyen.*

BESSENYEI FERENC TÖBBSZÖR ELMONDJA MAJD: AZ 1944-ES ÉVADNYITÓ BESZÉD MEGHATÁROZTA AZ EGÉSZ ÉLETÉT, A NEMZETI SZÍNHÁZ ÜGYÉRŐL VALÓ GONDOLKODÁSÁT. Kovách Aladár azonban a sikertelen Horthy-proklamációt követő napon, Szálasi Ferenc nyilaspártjának hatalomra kerülésekor, 1944. október 16-án lemond igazgatói posztjáról. Egészségi állapotára hivatkozik, Heine-Medin-kór kínozza. (Lemondása előtt a színház komplett archívumát, jelmez-, díszlettárát svédországi védnökség alá helyezi. 1947-ben kivándorol Németországba, azután Franciaországban, majd Ausztriában éli le az életét. Sz. Á.)

Az érdeemes művész

Kovách Aladár távozása után a Szálasi-kormány Kiss Ferencet bízza meg átmeneti jelleggel az igazgatói teendők ellátásával, aki 1939-től a Színművészeti Akadémia, valamint a Filmművészeti és Színházművészeti Kamara elnöke.

A szélsőjobboldali és antiszemita nézeteit nemcsak szavaiban vállaló, de azokat tetteivel is bizonyító színész esetében a Nemzeti Színház „igazgatójaként” – megbízott volt, kinevezés nélkül – meghozott, sorsokat megpecsételő döntéseit is vádként hozza majd fel ellene a népbíróság a háború után, ahogy akadémiai és kamarai munkálkodását ugyancsak. NYOLC ÉVET FOG FEGYHÁZBAN TÖLTENI. Onnan kikerülve előbb segédmunkás lesz, majd néhány egyéb kanyar után visszajut a pályára. MŰVÉSZETÉT A KÁDÁR-KORMÁNY ISMERI MAJD EL 1963-BAN ÉRDEMES MŰVÉSZ KITÜNTETÉSSEL.

Az 1944-es évekhez visszatérve: október 26-án az esti légitámadás során megrongálódik a Nemzeti Színház épülete. A kormány a Fővárosi Operettszínházat jelöli ki játszóhelyéül. November végére azonban a légitámadások és a közeledő front miatt felhagynak az előadások megtartásával.

Azzal együtt a színház titkára még december 1-jén is kifüggeszti a tervezett darab, a Solness építőmester szereposztását: Ajtay Andor, Makay Margit, Szelezky Zita mellett Bessenyei Ferencet is feladat várná. (A jelenből visszatekintve megmagyarázhatatlan, hogy miben bízott a már működésével felhagyott intézmény vezetése. Sz. Á.) December 25-én megindul Budapest ostroma, a város lakói óvóhelyekbe húzódnak.

Budapest, 1952. december 11. - Bessenyei Ferenc és Máthé Erzsébet Illyés Gyula: Feklyaláng című színművének próbáján FORRÁS: MTI/FARKAS TAMÁS

Eltanácsolják a Nemzetiből, budai lakosként kap szerepet Bessenyei Ferenc

Kanizsa utcai lakása frontvonalon elhelyezkedő házban van. A mellettük húzódó töltés két oldaláról lövik egymást a németek és az oroszok. Nehézfegyverek is dübörögnek. Egy különösen „zajos” éjszaka után Bessenyei és felesége már csak üszkös romjait láthatja a szemközti lakóépületnek. MÉGSEM MENNEK LE AZ ÓVÓHELYRE, A SZÍNÉSZ NEM BÍRJA A BEZÁRTSÁGOT. FELESÉGÉVEL TÚLÉLIK A BORZALMAKAT. Bessenyei Ferenc az ostrom elmúltával csónakkal kell át a hídjaitól megfosztott Dunán. MIELŐBB MUNKÁRA AKAR JELENTKEZNI A NEMZETI SZÍNHÁZNÁL, AMELYHEZ SZERZŐDÉS KÖTI. Döntése arra enged következtetni, hogy eszébe sem jutott, hogy bárki azt gondolhatja: nem a pusztá hivatástudat, a Kovách Aladár által megfogalmazott színházi eszményekhez való hűség tartotta a színpadon még a háború végóráiban is.

A Nemzeti Színház akkor már az oda önmagát önhatalmúlag kinevezett Major Tamás igazgatja. Karján vörös karszalag, ahogy abban intézkednek a sebtében megalakult, kommunista befolyású Budapesti Nemzeti Bizottság színházi bizottságának tagjai is. Öten vannak: Gobbi Hilda, Both Béla, Oláh Gusztáv – akit ugyancsak Kovách Aladár szerződtetett a társulathoz –, Várkonyi Zoltán és Major Tamás.

Bessenyeivel – több forrás szerint is – Várkonyi Zoltán közölte: KISS FERENC MINAPI PROTEZSÁLTJAKÉNT NEM LÉPHET ÚJRA A NEMZETI SZÍNPADÁRA. Hasonló döntés születik mások mellett Dajka Margit, Turay Ida, Ajtay Andor, Csákányi László, Kovács Károly, Abonyi Tivadar, Bánhidi László, Lánczy Margit esetében is. Az „eltanácsolt”, ám szerződéssel rendelkező művészek szeptemberig jogosultak a fizetésükre.

Bessenyei Ferenc évtizedekkel később mondja majd az akkori elutasítása kapcsán: *Ha kudarc ért, elsőnek mindig az okokat próbáltam megkeresni. És ha ezeket megtaláltam, akkor többé nem bántott a dolog, a jövő foglalkoztatott csak. Ebben az esetben kétség nem fért hozzá, hogy a kirúgásom tőlem független okok miatt történt. Így aztán alapjában véve biztos voltam benne, hogy visszakerülök oda, ahova – szívem szerint – képességeim alapján tartoztam.*

Bessenyei Ferenc – budai lakosként – 1945 májusában lép először színpadra a Budai Színkörben, amelyet Tapolczai Gyula, a Nemzeti Színház egykori tagja hozott létre a budai romok között. Tapolczai még 1941-ben saját akaratából szerződött el a Nemzetitől. Bessenyei Ferenc Herman Heyermans Remény című darabjában a Vízvári Mariska által alakított Johanna, az öreg halászasszony fiát, Károlyt játssza. Az asszony lányát, Klementint, Bessenyei Ferenc felesége, Szederkényi Ada.

EGYEBEK KÖZÖTT A NÉPSZAVA IS POZITÍV KRITIKÁT KÖZÖL AZ ELŐADÁSRÓL, KIEMELVE, HOGY BESSENYEI FERENC TÖBBSZÖR IS NYÍLTSZÍNI TAPSOT KAPOTT. A színház finanszírozási gondok miatt 1945 júniusában bezár.

Vándorévek

A munka nélkül maradt Bessenyeinek a Vígszínház vezető Jób Dániel nyújt mentőövet. Ám az 1945-46-os évad végén elbúcsúzik az elsősorban szalondarabokra szakosodott, s azokat még a háború után is franciás könnyedséggel elővezető társulattól. A nyár első hónapjaiban szülővárosában, az Osváth Béla által vezetett nyári színkörben lép fel. Augusztusban elszerződik Miskolcra egykori igazgatójához, Földessy Gézához. Kiváló szerepeket kap, ám fizetése kevés, az sem érkezik meg időben. Utóbbi komoly gond. BESSENYEI FERENC FŐVÁROSBAN MARADT FELESÉGE SZEPTEMBERBEN VILÁGRA HOZZA IKERLÁNYAIKAT, ZSÓFIÁT ÉS KATALINT. Hamarosan egyesül a család. A következő években már négyen lakják az albérleti szobát az esedékes városban. BESSENYEI FERENC A BIZTOSABB FIZETÉS ÉS MÉG JOBB SZEREPEK REMÉNYÉBEN VÁNDOROLNI KEZD A CSALÁDJÁVAL. Miskolc után Pécs, Szeged, majd újra Pécs következik.

Zenthe Ferenc, aki egy időben Pécsen játszott Bessenyei Ferencsel, később így emlékezett: *Egész késő ősziig csak dinnyén éltünk, fizetésünk csak papíron volt, mert a gázsit nem tudta kifizetni a színház. Így aztán étkezni barátságból a rendőrségi menzán, de mindenütt, ahol lehetett. Én legalábbis mindig éhes voltam. Bessenyei Feri helyzete még nehezebb volt. Én egyedül éltem, ő gyerekekkel, feleséggel. Máthé Erzsí akkoriban Kaposvárott színésznő, s a pécsi színház ottani vendéjátéka alkalmával találkozik először a Bessenyei családdal. A színésznő mondta a találkozás kapcsán: *Bűzlött rólunk az albérlet. Róla, egész családjáról és rólunk is. Én Gordon Zsuzsával laktam két fizetésből egy szobában, ők viszont négyen egyetlen fizetésből. Feri igen jóvágású, sovány, izzó, mondhatnám, hurrikán egyéniségű kolléga volt. Most már elmondhatom, első látásra beleszerettem. Minden nő szerelmes volt belé, de csak távolról. Bár már akkor is megropogtatott bennünket, akkora erővel, hogy kék foltok maradtak utána, de valójában nagyon szemérmes férfi**

volt, semmilyen kapcsolatáról nem tudok. Ha jól emlékszem, Feri öt nagy szerepet játszott Pécsen, tudása, tehetsége teljes fegyverzetével. Ennek hatására e pécsi évad után álmai színházához, a budapesti Nemzeti Színházhoz szerződtek.

Megváltozik a beállítás

Bessenyei Ferenc vidéki megmutatkozásaira felfigyelnek a fővárosi lapok kritikusai is. Cikkeikben hangsúlyozzák: kivételes tehetségű művész működik az ország fővároson túli színházi világban.

A KOMMUNISTA PÁRT IDEOLÓGIÁJÁHOZ IGAZODÓ ÚJSÁGOK RECENZENSEI IS DICSEK, BÁR OLYKOR ÖNELLENTMONDÁSBA KEVEREDVE: kiemelik különleges emberábrázoló képességét, mélységeit, ugyanakkor esetenként számon kérik, ha egy-egy vonalabb – propagandaízű – darab negatív (imperialista) hősét nem mutatja elég ellenszenvesnek, vagy ha egy pozitív (kommunista) figurát nem formál hibátlannak, mindenképpen szerethetőnek.

Bessenyei Ferenc pécsi korszaka utolsó szakaszában egyaránt játszik propagandaműben, veretes drámában, komédiában, operettben. Utóbbi történetesen orosz darab, Raszkin és Szlobodszkij műve, a Filmcsillag. Elsőként a fővárosi Vidám Színpad mutatta be, főbb szerepeiben Kiss Manyival, Ráday Imrével, Hlatky Lászlóval.

A Színház és Mozi az 1949-es pécsi bemutatóról is kritikát közölt Szigeti Pál tollából: *A pécsi színház kitűnő, tehetséges művészt talált a filmrendező szerepének eljátszására: Bessenyei Ferencet. És egyszerre megváltozott az egész darab beállítása. A filmrendező, aki Pesten jelentéktelen epizódfigurává szürkült, Pécsen a darab főszereplőjévé lépett elő. És ezzel természetesebbé, kiegyensúlyozottabbá vált a darab meséje: a cselekmény fővonala került előtérbe. Az országos színházi magazin négy fotót is közöl a pécsi előadásról, kettő középpontjában Bessenyei Ferenc látható.*

A színész az 1949-1950-es évadban még tíz bemutatóban vesz részt Pécsen. A Színház és Mozi 1950. augusztus 6-i száma közli a színházak új társulatainak névsorát. **KIDERÜL: BESSENYEI FERENC ÖSZTŐL A BUDAPESTI NEMZETI SZÍNHÁZHoz SZERZŐDIK.**

A döntés okai, a pontos körülmények nincsenek dokumentálva. Bessenyei egy interjújában utóbb azt mondta, hogy a Pécsi Nemzeti Színház igazgatója, Szendrő József győzte meg Major Tamást az átszerződteséről. *Annyira rendes volt, hogy nem azt sajnálta, hogy egy színésze elmegy, hanem annak örült, hogy leszerződtes a Nemzeti.*

Svángya matróz

Első feladatát a Tartuffe felújításában kapja, a darabot Major Tamás rendezi, aki a címszerepet is megformálja. Bessenyei Cléante-ot alakítja.

Kállai Ferenc meséli utóbb, hogy a próbákat a sötét nézőtérrel figyelő Somlay Artúr Bessenyei első színpadi megmutatkozását látva fennhangon adta közre a véleményét: *Ez, kérem, színész. Bessenyei Ferenc az 1950-1952-es évadban tizenöt előadásban játszik a nagy színházban és a Nemzeti kamaraszínházában.*

Negyedik bemutatója Konsztantyin Andrejevics Trenyov színműve a Ljubov Jarovaja, amelyben Svángya matrózt formálja meg. **A DARAB LÉNYEGÉBEN PÁRBESZÉDES POLITIKAI RÖPIRAT. BESSENYEI FERENC ALAKÍTÁSA KIEMELI A SKATULYÁBÓL.** Az akkoriban még főiskolás Avar István idővel így idézte emlékeit az előadásról: *Amíg élek, nem fogom elfelejteni azt a Svángya matrózt, amit láttam elsőéves koromban tőle! (...) Ma is előttem van az alakítása. Nem tudtam levenni róla a szemem! A nézése, a kacsintása, a gesztusa – megbabonázott. Nem handabandázott, nem nagyhangúskodott – hanem volt! Jóformán csak őt tudtam nézni a*

színpadon. De nem csak én! Azt hiszem, az akkori főiskolások mind így voltak – s gondolom mások is. Úgy jártunk a Nemzetibe, mint falusiak a búcsúba, és néztük Svángyát! Hogy többször? Igen! Többször! Igen sokszor elmentünk megnézni. Hogy mivel fogott meg bennünket? Azt hiszem, ő a korhoz képest egészen modern volt! Már akkor is! (...) ez volt a nagy varázsereje. És még egy dolog! Az ő akkori egyénisége a körülötte levő színészek közül kirítt. Nem azért, mintha azok rosszak lettek volna, vagy nem lettek volna egyéniségek, csak az övé egészen más volt. Illés Jenő, akinek Bessenyei Ferencről írt életrajzát a kilencszáznyolcvanas években közölte folytatásokban a Pesti Műsor, így összegezte a Svángya alakítás lényegét: (...) Major Tamás megszerkesztette még a Ljubov Jarovaja szereposztását, de a rendezést már nem ő végezte, hanem Horvai István, aki éppen ekkor tért haza a Szovjetunióból, friss élményekkel felkészülten. Ebben a darabban játszotta el Bessenyei Svángya matróz szerepét. Nem volt főszerep. De ő azzá tette. Legendás népi hős – az elpusztíthatatlan életerő jelképe. Ezzel egyszerre nemcsak ismert fővárosi színész lett, hanem azt is jelezte: hősök megformálására felkészült.

Budapest, 1951. június 6. - Bessenyei Ferenc és Tökés Anna, Katonn József Bánk bán című drámájának előadásában a Nemzeti Színházban. FORRÁS: MILFARKAS TAMÁS

Az élet tör be vele a színpadra

Érkeztek is a hősök. Az említett első tizenöt feladata között ott van a Bánk bán címszerepe, amely kapcsán Kodály Zoltán, a Kossuth-díj bizottság színházművészeti albizottságának elnöke 1952-ben Kossuth-díjra terjesztette fel Bessenyei Ferencet. Révai József, a kulturális élet teljhatalmú irányítója azonban korainak érezte a legmagasabb elismerést, emlékezve a színész 1945-ös „eltiltására” is.

BESSENYEI FERENC ÚJABB ALAKÍTÁSAIVAL 1953-BAN ELNYERI AZ ELSŐ KOSSUTH-DÍJÁT. A színész interjúi mellett néhány önálló írást is jegyzett, amelyekben a szerepekre való alapos, lelkiismeretes felkészülés, elméleti munka fontosságáról és mikéntjéről vall. MINDEMELLETT SOSEM GONDOLTA TÚL A LÉNYEGET. Amikor megkérdezték egyszer, miként lehet Svángya matrózt és Bánk bánt azonos hőfokon, minden rezdülésében hitelesen ábrázolni, azt felelte: A színész az színész! Az nem annyira ember, értsd meg! Hogy is mondjam csak: az átlagszínész szellemi kincse, szellemi energiája a hat elemi színvonalán van, érted? Nem tud különbséget tenni helyzet és helyzet között. Csak azt nézi: mi belőle a haszna. Csak addig tud gondolkodni: minél több impulzust fogadok be magamba, minél képlékenyebb vagyok, annál erősebb vagyok! Minél több mindent utasítok el magamtól, vagy zárok el magamtól, annál gyöngébb vagyok.

BESSENYEI FERENC 1954 MÁJUSÁBAN ADDIGI PÁLYAFUTÁSA LEGNAGYOBB SIKERÉT ARATJA AZ OTHELLO CÍMSZEREPÉBEN. Kárpáti Aurél írja róla a Színház és Film-művészet című folyóiratban: *Nemcsak helyesen értelmezte sokrétű szerepe lényegét, hanem ami ugyanilyen fontos, őszintén át is élte az egész alakot.* Kollégája, Pécsi Sándor a Színház és Moziban fejtette ki véleményét: *Bessenyeit tartom a legnagyobb magyar színésznek. Megtanultam tőle, hogyan kell klasszikust játszani úgy, hogy a modern város aszfaltjáról belépek a színpadra és más kort, más világot varázsolok a nézők elé.* BESSENYEI FERENC 1955-BEN ELNYERI MÁSODIK KOSSUTH-DÍJÁT.

Budapest, 1955. május 15. – Bessenyei Ferenc utóművésze, aki a Kossuth-díj II. fokozatával tüntették ki a színházi tagjai alkalmából rendezett díjtadó ünnepségen. FORRÁS: NYITIMÉZO SÁNDOR

Trenyov darabja, a Ljubov Jarovaja néhány évad után lekerült a repertoárról, ám 1958-ban újra műsorra tűzik részben új szereposztással. Bessenyei Ferenc megtartja Svángya figuráját. Akkoriban írja Demeter Imre a Film, Színház, Muzsikában: *Az élet tör be vele a színpadra, valósággal őserő árad ebből a kitűnő színészből, aki képes volt nyolc év után is gazdagítani híres szerepét.*

AZ 1950-ES ELSŐ BEMUTATÓ ÉS AZ '58-AS FELÚJÍTÁS KÖZÖTT PERSZE TÖRTÉNT MÉG EGY S MÁS.

Pucuka

Avar István nem csak a színpadon csodálta Bessenyei Ferenc játékát és személyiségét. AZ 1950-BEN ELSŐÉVES FŐISKOLÁS AVAR ISTVÁN A SZÍNműVÉSZETIN IS TALÁLKOZOTT AZ OTT ALIGHANEM ÓRAADÓKÉNT FOGLALKOZTATOTT SZÍNÉSSZEL. (Bessenyei főiskolai jelenlétét semmi sem dokumentálja, de Avar István aligha konfabulált. Sz, Á.) Annak kapcsán beszélte el: *Bessenyei Ferencet 1950-ben ismertem meg személyesen. Már a megismerkedéskor is kurióznak tűnt számomra az egész ember. Akkor bizonyára nem tudtam volna így megfogalmazni, mint most, de valahogy rá kellett nézni, pontosabban: föl kellett rá nézni! Akkor voltam elsőéves a főiskolán, és ő nem a mi osztályunkban, hanem a B-ben tanított, ahol többek között Domján Edit, Kaló Flórián, Gelley Kornél tanult. Mi, főiskolások rajongtunk érte. Szerettünk átmenni vele a Keszeybe, ott meghívott minket egy fröccsre. Ő nem volt hozzáférhetetlen művész. Ővele mi, fiatalok, a szó legszorosabb értelmében beszélgethettünk, viccelődhattunk. Már akkor úgy hívtuk, hogy „Pucuka” (...) Feri csak három hónapig tanított. Három hónap után földühödött, nem értett egyet a tanmenet előírásaival, és a maga bessenyeis módján egy délután összecsapta az*

osztálykönyvet és azt mondta: «Na, ezt tovább nem!» Elment és soha többet nem is jött tanítani. Hogy mennyire volt igaza, mennyire nem, ezt ő tudná megmondani. Azt hiszem, hogy sok mindenben igaza volt. Abban, hogy ilyen hamar elment a főiskoláról, nagy szerepet játszott az is, hogy nagyon szerelmes volt akkor Váradi Hédibe. Etikailag nem tartotta összeegyeztethetőnek, hogy miközben ő tanít a főiskolán, aközben ő itt – ugyan másik évfolyamon, mert hát Hédi fölöttünk járt – udvaroljon.

Lakásproblémák

Miután Bessenyei Ferenc 1950-ben a Nemzeti Színházhoz szerződik, a színészpálya minden más területén is azonnal a legfoglalkoztatottabb színészek egyike lesz. Rádióban, filmekben, szinkronstúdiókban, majd a televízió megindulása után a képernyőn is. SZÁMÁRA AZONBAN MINDIG IS A SZÍNHÁZ AZ ELSŐ. 1951 és 1987 között ötvenhét filmben játszik, tizenhétben abszolút főszerepet. A Dúvadot és négy történelmi filmet, az Ítéletet, A fekete várost, az Egy magyar nábobot és a Koppányi aga testamentumát sorolja majd kedvencei közé. Filmszínészi pályája 1987-ben A másik ember című mozival zárult le.

1998-ban úgy nyilatkozik: *A filmezést azért szerettem nagyon, mert együtt lehettem a pajtásokkal, együtt gondolkodhattam velük. Magát a műfajt azonban nem becsülöm semmire. Ezt igazán mondom. Mert micsoda művészet az, ahol Greta Garbó és a Rin-Tin-Tin (egykori filmek sztárkutyája Sz. Á.) között párhuzamot lehet vonni.*

Inkább heves, mint átgondolt megállapítás. Tény azonban, hogy – visszatérve a kronológiákhoz – a harmincas éveiben járó Bessenyei Ferenc túlhajszolt szakmai életében akadnak nem kívánt feladatok is. Miközben a színház menedék. Akkoriban még zárt, családi közösség. Amelyben azonban a színészek családjának nincs igazán „bejárása”.

BESSENYEI FERENC 1951-BEN ISMERI MEG A NEMZETI SZÍNHÁZBAN VÁRADI HÉDIT, AKI HARMADÉVES FŐISKOLÁSKÉNT KAP SZEREPET A TEÁTRUMBAN. SZERELEMBE ESNEK, KAPCSOLATUKAT NEM LEHET SOKÁIG TITKOLNI.

Budapest, 1954. március 31. Váradi Hédi Hubay Miklós. Egy magyar nyár című darabjában. FORRÁS: MTL VAP-KONYI LÁSZLO

A színész – Kanizsai utcai lakásukat anyósának hátrahagyva – még feleségével és lányaival költözik 1952-ben a VI. kerület Aradi utca 62-be egy háromszobás lakásba. NEM SOKKAL KÉSŐBB,

ÚJ KAPCSOLATA MIATT, A NEMZETI SZÁLLÓNAK LESZ LAKÓJA. EZ ÉLETE EGYIK LEGBOLDOGABB IDŐSZAKA, MERT AZ EGÉSZ SZEMÉLYZET ŐT KÉNYEZTETI. Hamarosan azonban Váradi Hédi családjához költözik a Kádár utca 5-be, ahol együtt élnek a színésznő szüleivel, fivérével és a fivér feleségével. A család nagyon kedveli leányuk szerelmét, de a lakás szűkös, ezért megoldást kellene találniuk a komfortosabb életre. A színész több fórumon is jelzi lakásproblémáit. Major Tamás is kiáll mellette, aki Erdei Ferenc népművelésügyi miniszternek írt levelében kéri Bessenyei Ferenc lakásproblémáinak megoldását. Major Tamás más esetben is igyekszik ernyőt tartani a feje fölé.

„Felírni és megbüntetni!”

A Nemzeti Színház alkotói közösségként, művészi műhelyként akkoriban valóban familiáris színtér. Másfelől a pártállami ország elsőszámú teátruma, amelyben a pártállam vonalas kiszolgálói is jelen vannak, AKIK MÉG AKKOR IS KÉPESEK KELLEMETLENSÉGEKET OKOZNI, HA AMÚGY MAGUK IS KÉPESSÉGES MŰVÉSZEK. Marton Endre főrendező, egyben a színház párttitkára egy munkahelyi gyűlésen fogalmazza meg 1955. május 23-án: *Amit Bessenyei Ferenc csinál, az anarchizmus, cinizmus. Támasza a színháznak, de destruktív. Bessenyei méltó elismerést kapott az országtól, mégis nagyhangú. Olthy Magda a Magyar Dolgozók Pártja június 8-i gyűlésén szólal fel: Bessenyeit nagy művésznek tartom és az utóbbi években kevés ilyen zseniális művész került a porondra. Ez az ember az Othelloban csodálatos játékot produkál, de abban a pillanatban, ahogy befejezte a jelenetet, mond valamit, néha szépet, néha csúnyát, de olyan hangon, hogy a színpadon játszó partner dermedten hallhatja. Miért nem lehet ezt neki megmondani vagy felírni? Tessék felírni és megbüntetni. Vannak eszközök, hogy egy embert magához térítsenek.*

Bessenyei Ferenc két Kossuth-díja, 1954-es érdemes művész kitüntetése egyesek számára zavaró lehetett.

Közbevetőleg: Major Tamás támogatásának és az 1953-as Kossuth-díjnak köszönhetően Bessenyei Ferenc lakáshoz jutott, boldogan költöztek be Váradi Hédivel a Kálmán utca 10-be, egy háromszobás lakásból kialakított szűk garzonba.

A PUSZTA IRIGYSÉG MELLETT AZ IS TÉNY: BESSENYEI KIFOGÁSAIT, KRITIKAI ÉSZREVÉTELEIT KARCOSAN, OLYKOR IGEN ERŐS INDULATOKKAL FOGALMAZZA MEG. ÁM SOSEM OKTALANUL. Egyebek között szóvá teszi, hogy miután az Othello egyik előadásában a heves játék közben fejével behorpasztott egy furnérból ácsolt oszlopot, az még a következő előadáson is horpadt volt. Azt sem hagyja szó nélkül, hogy egy alkalommal az utolsó mondatai közben kezdtek leereszteni a vasfüggönyt – puszta figyelmetlenségből. RENDRE KIFOGÁSOLJA A SZÍNÉSZEK TÚLTERHELÉSÉT, AZ ALACSONY FIZETÉST, AMELY AZ ORSZÁG ELSŐ SZÍNHÁZÁBAN MESSZE ELMARAD AZ OPERETTSZTÁROK JAVADALMAZÁSÁTÓL. Jogos észrevételei ellenére támadják, amely támadásokat Major Tamás igyekszik súlytalanítani, amikor azt feleli rájuk: amit hibájául rónak fel, az csak Bessenyei Ferenc színház-szeretetét bizonyítja.

A türelmét vesztő Marton Endre egy alkalommal azzal vág vissza: HA MAJOR NEM TESZ SEMMIT, AKKOR FELSŐBB FÓRUMON KÉRI MAJD BESSENYEI MEGLECKÉZTETÉ-SÉT. A korszak viszonyait figyelembe véve a pártvezetés támadásai Bessenyei Ferenc esetében is elvezethettek volna a Timár József-esetéhez hasonló helyzethez, aki a Nemzeti Színház vezető színészeként, az igazáért makacsul kiálló művészként találta magát egyik napról a másikra betanított munkásként az esztergapadnál.

Galilei

A Nemzeti Színház 1956. október 20-án mutatta be Németh László Galilei című darabját címszerepében Bessenyei Ferencsel, Gellért Endre rendezésében. A darab már két évvel korábban is

szerepelt a színház műsortervében, de a Rákosi-éra klímájában meddő terv maradt a bemutatása. Rákosi Mátyást azonban 1956 júniusában az MDP központi bizottsága szovjet nyomásra eltávolítja. A mű pedig színre kerül. KÉNYES VOLTÁRÓL, ÁTHALLÁSAIRÓL A VONATKOZÓ KRITIKÁK IS SOKAT ELÁRULNAK. Az '56-os bemutatót követően írja Népszavában a nem sokkal korábban még a Szabad Népből publikáló, a Rákosi-rezsim kíméletlen kritikusaként számon tartott Keszi Imre: *A szektás politika képviselőinek megvolt az alapos okuk, hogy ezt a művet ne engedjék közönség elé. (...) Hányan hajtottuk meg fejünket a mi Maffeo Barberinink inkvizíciós törvényszékének kínzókamrája előtt, hányan töprengtünk önemészti gondokban? Kimondjuk-e, hallgassunk felőle, vagy talán, ha halkabban és diszkrétebben is, mint elvárnák, és megkövetelnék, ne zümmögjük-e magunk dicséretét?*

Budapest, 1956. október 23. - Bessenyei Ferenc színművész a Szózatot szavalja a Bem-szobor előtti tüntetésen
FORRÁS: MTIMÜLLER LAJOS

Az „önvizsgálat” után a recenzens rátér Bessenyei alakításának értékelésére: *Bessenyei Ferenc Galilei alakjának megformálásával érte el élete egyik csúcspontját. A masszív és férfias szavalószínész, a nagyszínház Dózsája ezúttal a kamaraszínház kis színpadán, közeli nézőtere előtt alkotja meg egy törékeny és nagyszerű öregember alakjának egész valóját, minden rezdülését, lélektanilag és költőileg egyaránt igazán. Nyugtalansága, idegessége és öreges, megnyugvó bölcsessége, az asszonyok előtt még mindig kedves humora, halksága és fellobbanó pátosza egyformán meggyőzők és a nagyság teljes képét adják.* 1956. október 23-án a Galilei délutáni előadása után diákok érkeznek a Nemzeti Színházhoz, hogy kísérői legyenek a színésznek a következő fellépése előtt. Előző nap megbeszélték: **BESSENYEI FERENC SZAVALNI FOG A MÁSNAPRA TERVEZETT TŰNTETÉSÜKÖN.**

Szép pillanatok

Bessenyei Ferenc elszavalja a Bem-szobornál a szózatot, majd visszasiet színházába a Galilei esti előadásra. Amikor a forradalmi események hatására Major Tamás lemond az igazgatói pozíciójáról, a társulat beválasztja Bessenyei Ferencet a színház háromtagú vezetőségébe, Sinkovits Imre és Varga Mátyás díszlettervező mellé.

A TÁRSULAT KÉRÉSÉRE BESSENYEI LESZ AZ ELNÖKE A NEMZETI SZÍNHÁZ FORRADALMI BIZOTTSÁGÁNAK. Tisztességgel teszi, amit elvárnak tőle: bedeszkáztatja a kitört ablakokat, gondoskodik a társulathoz juttatott burgonya elosztásáról, és a bizottság többi tagjával

együtt igyekeznek kapcsolatot építeni az irodalom illusztrisaiból alakult Írótanáccsal, hogy majd a forradalom győzelme után együtt munkálkodjanak a színházi élet szellemi megújításán. Bessenyei nem sokkal az 1989-es rendszerváltás előtt is óvatosan fogalmazott minderről, de hangsúlyozta: *Szép pillanatotokot élünk át a forradalmi bizottságban.* 1956-ban még november végén is izzik a parázs.

Bessenyei Ferenc ott van a Kodály Zoltán elnökletével megalakuló Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsának első ülésén, amikor is megfogalmazzák felhívásukat: vonuljanak ki a szovjet csapatok, alakuljon meg a legszélesebb alapon szervezett nemzeti kormány. **BESSENYEI FERENC A PÁRTTAGKÖNYVÉT MÁR OKTÓBER 6-ÁN, RAJK LÁSZLÓ TEMETÉSE UTÁN VISSZADTA, MERT ÚGY VÉLTE, GYILKOSOK IS VOLTAK AZOK KÖZÖTT, AKIK A KOPORSÓT VITTEK.** Bessenyei Ferenc a forradalom leverése után viszonylag enyhe büntetést kap.

Többször is kihallgatják, de a verdikt csak annyi: két évig nem vállalhat színházon kívüli munkákat. Galilei mellett megformálta már Dózsa Györgyöt, Kossuth Lajost. Nem lett volna célszerű letaszítani a piederstárlól.

MINDEMELLETT MÉG JÓ NÉHÁNY ÉVIG KÉRNEK – VÁRNAK EL – TŐLE OLYAN INTERJÚKAT, AMELYEKBE NYILVÁNOS CANOSSA-JÁRÁSRA KÉNYSZERÜL. Így kell fogalmaznia: *Tudott dolog, hogy én az ellenforradalom óta nem vagyok tagja a pártnak, és bármilyen furán hangzik is: ma inkább egyetértek a párt politikájával, mint amikor tagja voltam.*

Nem kívánt viaskodás

Bessenyei Ferenc a szilencium idején 4000 forintos fizetésből él, abból fedezi az ikrei után járó gyermektartást. A Fővárosi Operettszínházban Honthy Hanna fizetése 5980, Latabár Kálmáné 6900. Utóbbiak külön munkát is vállalhatnak.

Végül Fábri Zoltán makacosságának köszönhetően 1959-ben kezd újra filmezni, amikor eljátssza a Dúvad címszerepét. Ezt követően egyéb munkái is megszorodnak. Úgy tűnik, szakmai életében visszaáll a túlhajszoltsággal járó, de anyagilag kifizetődő „rend”. A **LÁTSZAT CSAL.** 1960-ban a társulat legreflektívabb, egyben empatikus és színházi látásmódjával a színészeket is magával ragadó rendezője, Gellért Endre öngyilkos lesz. **BESSENYEIT MÉLYEN ÉRINTI A HALÁLA.** 1962-ben Major Tamást „konfliktusos személyisége” miatt leváltják az igazgatói posztról. Meruk Vilmos, a Szovjetunióban végzett pártkader, minisztériumi tisztviselő kerül a posztjára. Ugyanakkor a színház műsorpolitikáját továbbra is Major Tamás határozza meg főrendezőként, miközben Marton Endre is főrendező marad, csak kisebb súllyal. Major a megújulás jegyében Sztanyiszlavszkij helyett Bertolt Brechtet kezdi favorizálni. Mindeközben Bessenyei és Major barátsága „kihűl”. A **FŐRENDEZŐ GYAKRAN IRONIZÁL A SZÍNÉSZ ÁLTALA RÉGIMÓDINAK TARTOTT JÁTÉKSTÍLUSÁN.** Bessenyei Ferenc 1963-ban átszerződik a Madách Színházhoz. Évtizedekkel később annyit mond majd a váltás okairól: *Nem kívántam részt venni abban a kilátástalan viaskodásban, amit Major és Marton csinált.*

Nagy hős, kis város

A Madách Színház a hatvanas évek elején lehetőséget kap a modern nyugati szerzők darbjainak bemutatására. Ugyanakkor a színház akkoriban kinevezett igazgatója, Ádám Ottó, valamint rendezői, Pártos Géza és Vámos László fontosnak tartják, hogy olyan előadások is színre kerüljenek, amelyek a közelmúlt fontos történéseire reflektálnak – legalább áttételesen. Georg Büchner Danton halála című művét 1963. december 20-án mutatják be. Bessenyei Ferenc első Madách színházi színre lépésében a címszerepet alakítja. **BÜCHNER DARABJÁNAK EGYMÁST BITÓRA KÜLDŐ FORRADALMÁRJAI ERŐSEN EMLÉKEZTETNEK A KOMMUNISTÁK MINAPI JÁTSZMÁINAK FŐSZEREPLŐIRE.** A kritika ezt nem említi, de egyöntetűen dicsérik az előadást. **KIEMELIK BESSENYEI KETTŐSSÉGBEN IS HITELES ALAKÍTÁSÁT: TÖPRENGŐ, VIL-**

LÁMLÓ DANTONJÁT. A kedvező kritikák után végül a párt egyik főideológusa, Rényi Péter parentálja el az előadást a Népszabadságban. Kifogásolva, hogy Bessenyei semmit sem mutat meg a nihilista, morálisan szétesett Dantonból. **VÉLEMÉNYÉT AKKÉNT ÖSSZEGZI: A MADÁCH SZÍNHÁZ ELŐADÁSA A MŰ TELJES FÉLREÉRTÉSEN ALAPSZIK.** Bessenyei 1963 és 1967 között főszerepek sorát játssza a Madáchban. A Vígszínházban pedig vendégként alakítja Ezra Mannont az Amerikai Elektrában.

1962. Budapest. MTV stúdió - Szophoklész: Elektra című dramájából készült tevéjatek felvétele Zsurzs Éva rendezésében. FORRÁS: FORTEPAN / SZALAY ZOLTÁN

Vendégként lép fel az Irodalmi Színpadon, a Bartók Gyerekszínházban, a Szegedi Szabadtéri Színpadon. Még a Fővárosi Operettszínházban is a My Fair Lady Higgins professzoraként. Formátumához – saját szavaival élve, a keblében dobogó Kossuth-szívhez – méltó feladatot azonban csak 1967-ben kap, amikor a Madách Színházban eljátszhatja Görgey Artúr szerepét Németh László Az áruló című darabjában.

Bessenyei Ferenc Illyés Gyula 1952-ben bemutatott Fáklyalángjában már megformálta Kossuth Lajos történelmi figuráját, annak minden szenvedélyével. **GÖRGEY T ALAKÍTV A CSENDES, VISSZAFOGOTT, ÉRZÉKELTETI A TÁBORNOK BELSŐ FÁJDALMAIT; NEMCSAK TISZTELETET KELT A FORMÁLT KARAKTER IRÁNT, DE MEG IS KEDVELTETI.** Következő szerepét Thornton Wilder A mi kis városunk című darabjában kapja. Nem igazán találja helyét az ábrázolt városka érzégs, némileg ásatag világában, ahova kedvelt hősei, a haza gondjain töprengő történelmi személyiségek – nem titkolt véleménye szerint – be sem tennék a lábukat.

1967-be visszaszerződik a Nemzeti Színházba. (Egyes források szerint elsősorban azért vált ekkor színház, hogy ott helyet találjon aktuális szerelmének. Erről később. Sz. Á.)

Házasodik, válik, házasodik, válik

Bessenyei Ferenc tíz év együttélés után – Aczél György intését követően, aki kifogásolta kapcsolatuk „rendezetlenségét” – 1961 kora őszén veszi feleségül Váradi Hédit. A vőlegény esküvői tanúja a még művészi megújulása előtt álló Major Tamás, aki közelgő megújulása után már csak két alkalommal rendezi majd egykori barátját.

Amúgy a színészpár kapcsolata „rendezetlenségében” is túlélte azt az időszakot, amikor a Júliát játszó Váradi Hédi és a Rómeót alakító Darvas Iván átmenetileg a valóságban is szerelembe estek.

A RENDEZETT, HIVATALOSSÁ TETT VISZONY AZONBAN MEGROPPAN, TÖRIK IS, AMIKOR BESSENYEI FERENC BELESZERET A HÚSZ ÉVES LUGOSSY ZSUZSÁBA.

Budapest, 1963. április 28. - Bessenyei Ferenc színművész menyasszonyával, Lugossy Zsuzsa színésznő, rendezőasszisztenssel a Ságvári Endre tér 1. sz. alatti II. sz. számú központi házasságkötő teremében FORRÁS: MITKE-LETTÉVA

A szemrevaló lány egy évet végzett el a Színművészeti Főiskolán, majd Miskolcon lett színésznő – és 1962 nyarán ugyancsak feladatot kap a Szegedi Nyári Játékok egyik előadásában, ahogy Bessenyei Ferenc is. (Lugossy Zsuzsa a színészi pályát feladva idővel tévébemondóként lesz ismert. Sz. Á.)

1963-ban a színész elvállik Váradi Héditől, a válás után másfél hónappal feleségül veszi Lugossy Zsuzsát. A leány édesapja, Lugossy Jenő művelődési miniszterhelyettes. AZ ÚJ HÁZASOK 1965-IG A KÁLMÁN UTCAI GARZONBAN LAKNAK. VÁRADI HÉDI TERMÉSZETESEN KIKÖLTÖZIK. 1965 karácsonyán költöznek majd tágasabb, Lumumba utcai otthonba. HÁZASÁGUK EKKOR MÁR A VÉGE FELÉ JÁR: AZ ÉV ELEJÉN BESSENYEI FERENC BELESZERET A FRISS DIPLOMÁS BÉRES ILONÁBA. A színésznő a debreceni színház tagja, vendégként játszik a Madách Színház egyik előadásában. Bonyolítja a helyzetet, hogy bár a Bessenyei házaspár megállapodott egymással, hogy nem vállalnak gyermeket, Lugossy Zsuzsa ekkoriban már várandós. A színész minden tőle telhetőt megtesz a gyermekét váró asszony nyugalma érdekében, de új szerelme Lugossy Zsuzsa előtt sem marad titokban. BESSENYEI FERENC JÚLIA LÁNYA 1966 SZEPTEMBERÉBEN SZÜLETIK MEG, A SZÍNÉSZ OKTÓBERBEN ELKÖLTÖZIK A LUMUMBA UTCAI LAKÁSBÓL. Egy osztrák özvegyasszony Budakeszi úti kertés házában lesz albérlő. Új környezetében Béres Ilona is otthonosan érzi magát. A színésznő nyilatkozza utóbb kapcsolatuk alakulását felidézve: „mikor udvarolni kezdett nekem, úgy félttem tőle, mint a tüztől. Gyalog jártam haza, nem messze laktam a Madách Színháztól, és ha meghallottam a bőrkabátja suhogását, a frász kerülgetett. Számomra ő egy bácsi volt. Aztán olyan szinten árasztott el a szerelmével, hogy elvarázsolódtam, és én is meggyulladtam. El is váltam. Nem vagyok egy csalós lány, nem tudok párhuzamos kapcsolatban élni, tehát az első házasságom tönkrement.

Szűk a kabát

Bessenyei Ferenc 1967 és 1973 között – a Madách Színházat elhagyva – ismét a Nemzeti Színház tagjaként folytatja pályáját. Both Béla igazgató Béres Ilonával együtt szerződteti le. AZ 1967-68-AS ÉVADBAN EGYETLEN, FORMÁTUMÁHOZ MÉLTÓ FELADATOT KAP, NÉMETH LÁSZLÓ SZÉCHENYI CÍMŰ DRÁMÁJÁNAK CÍMSZEREPÉT.

Budapest, 1968. november 14. - Bessenyei Ferenc és Raksányi Gellért színművészek játszanak Nemeth László Széchenyi című drámájának próbáján. FORRÁS: MTK/KELETI ÉVA

A próbákat Bodnár Sándor vezeti, aki igen jó színészpedagógus, hatékonyan dolgozik a színház színi pályára készülő stúdiósaival, de nem véletlenül van segédrendezői státuszban. Mindemellett Bessenyei Ferenc a Széchenyiért és Száraz György dokumentumdrámájában, A vezérkari főnökben nyújtott Stromfeld Aurél alakításáért 1970-ben elnyeri a Kiváló Művész címet. A DÍJÁTADÓN NEM LEHET OTT, MERT A NEMZETI TÁRSULATA A SZOVJETUNIÓBAN TURNÉZIK. Bessenyei Ferenc 1967 és 1973 közti szerepei alapján – bár eljátszik néhány jelentősebb színpadi hőst is a Nemzetiben – úgy tűnik: TÖBBSÉGÉBEN MÉRETÉHEZ KÉPEST PÁR SZÁMMAL KISEBB KABÁTBAN KÉNYSZERŰL MEGMUTATKOZNI.

Népszerűsége továbbra is töretlen. A kritika azonban méltóbb színházi feladataiban is fogást keres rajta. MIND GYAKRABBAN UTALNAK RÁ, HOGY EGY LETŰNT SZÍNHÁZI KORSZAK EGYIK UTOLSÓ KÉPVISELŐJE. Kortársai közül ezt senki más esetében nem emlegetik hasonló rendszerességgel, ha említik egyáltalán.

Egy szavába kerül, Ferikém...

A kádári konszolidáció részeként az ötvenhatos események után a hatalom igyekezett normalizálni a viszonyát azokkal a művészekkel, akikkel a forradalom kapcsán konfrontálódott, ugyanakkor azok népszerűsége töretlen maradt.

A hatalom a művészek népszerűségével is saját legitimációját igyekezett igazolni. Volt művész, aki hajlott a párbeszédre, volt, aki ezt némi távolságtartással tette, mások buzgóbban. Bessenyei Ferenc az 1956-os forradalomtól időben távolodva EGYRE MARKÁNSABBAN FOGALMAZTA MEG, MENNYIRE NINCSENEK KEDVÉRE A HATALOM BIRTOKOSAI. Annak ellenére, hogy Aczél György a forradalmat követő időszakban még évekig átszellemült, lényegében rajongó leveleket ír a színésznek minden bemutatója alkalmával. Aztán egy személyes találkozásukon rákérdez: miért nem megy át hozzá Bessenyei Ferenc kártyázni? Bessenyei azt feleli: KÁRTYÁZNI KOLLÉGIUMBAN VAGY BÖRTÖNBEN TANUL MEG AZ EMBER. Aczél hamiskás (vagy mondhatjuk: aljas) mosollyal válaszol: *Egy szavába kerül Ferikém.* NEM SZÜLETIK BARÁTSÁG, A PÁRTEMBER RAJONGÓ LEVELEI IS ELMARADNAK. Bessenyei Ferenc 1967-es visszaszerződtetése előtt a Nemzeti Színház művészeti tanácsában Básti Lajos veti fel, hogy az érkező Bessenyeinek fel kellene adni valamilyen „labdát” – vagyis komolyabb szereppel kellene fogadni. Hozzáteszi: például a Mózes. Marton Endre főrendező – 1971-től lesz majd a színház

igazgatója – kifejti: *Aczél elvtárs annak idején kérte Bessenyeit, hogy ne menjen el. Bessenyei mindenáron el akart menni, hát most ne mi ajánljunk. Segítse ő elő ezt a visszajövetelét.* Ez azt jelenti: Bessenyei kéredzkedjen vissza, ha ígérnek neki valamit, ha nem.

Bessenyei visszakéredzkedett, hozhatta magával Béres Ilonát is. Mózes szerepét végül Sinkovits Imre játssza el: alakításával kiérdemli a Kossuth-díjat. Bessenyei Ferenc, mielőtt 1973-ban ismét távozik a Nemzeti Színháztól, egy Neil Simon-komédiában kap szerepet. Felháborodva nyilatkozza: **OLYAN FIGURÁT BÍZNAK RÁ, AKINEK A SLICCÉVEL KELL JÁTSZANIA.**

1971. Budapest - A Magyar Rádió stúdiója. Racine Phaedra című műveiből készült rádiójáték felvétele. Rutkai Éva és Bessenyei Ferenc színművészek. FORRÁS: FORTEPAN / SZALAY ZOLTÁN

Jágók a zsöllyesorban

Béres Ilona már 1969-ben elszerződik a Nemzeti Színháztól. Bessenyei Ferencsel 1970-ben szakít. A színésznő összegzése: *Én felnőttem, és felnőttként kiléptem a kapcsolatból, amit Feri meglehetősen nehezen viselt el. (...) Nem akartam őt regulálni, nem akartam, hogy megváltozzon. Én nőttem föl, én igényeltem többet egy kapcsolatban. Amiről ő azt gondolta, hogy rengeteg, nekem az kevés lett. Ő tulajdonképpen a szerelemben volt világéletében szerelmes. Mindig azt szerette egy nőben, amit ő elképzel róla. Én pedig azt szerettem, ha engem szeretnek. Zseniális ember, de önmagán kívül nem nagyon érdekli más. A világ is úgy érdekli, ahogy ő megéli.*

Bessenyei szakításuk idején találkozik a húszéves Élthes Eszterrel, akivel akkoriban egy környéken laknak. **HARMINCNÉGY ÉVET TÖLTENEK MAJD EGYÜTT. BESSENYEI FERENC TÁRSRA, TÁMASZRA IS IGÉNYT TARTOTT.** Negyedik feleségétől mindazt megkapta, ami örömet adott számára színházi pályafutása göröngyösebb szakaszaiban.

1973-ban Ádám Ottó a Madách Színházba visszaszerződő Bessenyei Ferenc kedvéért viszi színre az Othellót, amelynek címszerepében Bessenyei Ferenc 1952-ben legendás alakítást nyújtott. A bemutató ismét sikert hoz, a darab két évig színen marad. A kritikákban azonban a főhajtások mellett értetlenkedő mondatok is akadnak. Többen is úgy vélik, hogy a Jágót alakító Huszti Péter mellett Bessenyei Ferenc halványabb karakter. **A SZÍNÉSZEN KÉRIK SZÁMON ÁDÁM OTTÓ AMÚGY ÁTGONDOLT, SIKERT HOZÓ KONCEPCIÓJÁT.** Bessenyei válaszul egy interjúban idézi fel az Othello egykori előadását, amely a háború után azt üzenete: az emberek egymásra találhatnak a békében, a szeretet mindent felülír, s aki ezt a helyzetet el akarják rontani, azoknak pusztulnia kell. Vagyis a Jágóknak. Bessenyei úgy fogalmaz az interjúban: *Tehát Jágót gyűlölték, s imádták Othellót és Desdemonát. Múlt az idő: húsz év után eljátszottuk a Madách Színházban. Nagyon rangos szereposztásban, sokak szerint jól, csak közben kiderült, hogy Jágók ülnek a nézőtéren.*

Szereti a gyerekeket

Bessenyei Ferenc második Madách Színházi korszakának, egyben pályafutásának egyik legnagyobb sikerét vendégként aratja 1973-ban – a Fővárosi Operettszínház Hegedűs a háztetőn című musicaljében. Tevje szerepében bebizonyítja: mindent tud.

A TÁBLÁS HÁZAKKAL FUTÓ DARABOT EGY ÉVAD UTÁN TÖRLIK A REPERTÓ-ÁRBÓL. HITELES MAGYARÁZAT ERRE MÁIG SINCS. Bessenyei Ferenc hét év után, 1980-ban távozik a Madách Színháztól.

Esetében érdemtelen lenne idézetekkel bizonyítani, hogy a sikeres előadásokban eljátszott alakításait miként kérdőjelezte meg menetrendszerűen a kritikusok többsége. Távozása után visszatér a Nemzeti Színházba, ahol hamarosan Székely Gábor és Zsámbéki Gábor kerülnek vezetői pozícióba. Színházi látásmódjuk idegen a színésztől. Amikor úgy érzi, hogy már nemcsak bírálói, de a szereposztó rendezők is az életét kérdőjelezik meg, akkor hatvankét évesen – ereje, tehetsége teljében – nyugdíjba megy. **SENKI NEM MARASZTALJA.** Szerepeket 1981 után is elvállal.

1982-ben a Vígszínház Úri murijában alakított Csörgheő Csuliját szedik ízekre a kor meghatározó kritikusai. A recenzensek fanyalogva fogadják a Hegedűs a háztetőn 1984-es felújítását is. Amikor azonban a darab szerzője, Jerry Bock Budapestre jön és megnézi az előadást, azt mondja: *Az egyik legkitűnőbb Tevje, akit valaha láttam. Talán nem is játszotta még soha ezt a szerepet ilyen hatalmas, robusztus egyéniség. És micsoda roppant hangja van.*

A HONI ÍTÉSZEK AZ 1994-ES VÁRSZÍNHÁZI LEAR KIRÁLY KAPCSÁN ÉLŐ EMLÉKMŰNEK NEVEZIK. 1996-ban még játszik egy Páskándi Géza-darabban a Várszínházban, majd legközelebb – egyben utoljára – a József Attila Színházban lép színpadra az 1999-2000-es évadban. **A LÉGY JÓ MINDHALÁLIG ZENÉS VÁLTOZATÁBAN JÁTSSZA EL PÓSALAKI URAT, RADÓ DENISE RENDEZÉSÉBEN.** A próbák idején nyilatkozza: *Szeretem a gyerekeket, megtalálom velük a hangot, és élvezetes velük az együttlét. Elfogadták az érveimet, figyelték a felnőtt színészek odaadó játékát, jó velük dolgozni. A gyermeklélek tisztasága megejtő ebben a farkastörvényű világban, amiben élünk. A mi gyerekeink is érzékenyek, és ösztönszerűen is jóérezűek, van tartásuk. Tudják, hogy melyik oldalra kell állniuk.*

Úton a tanyára

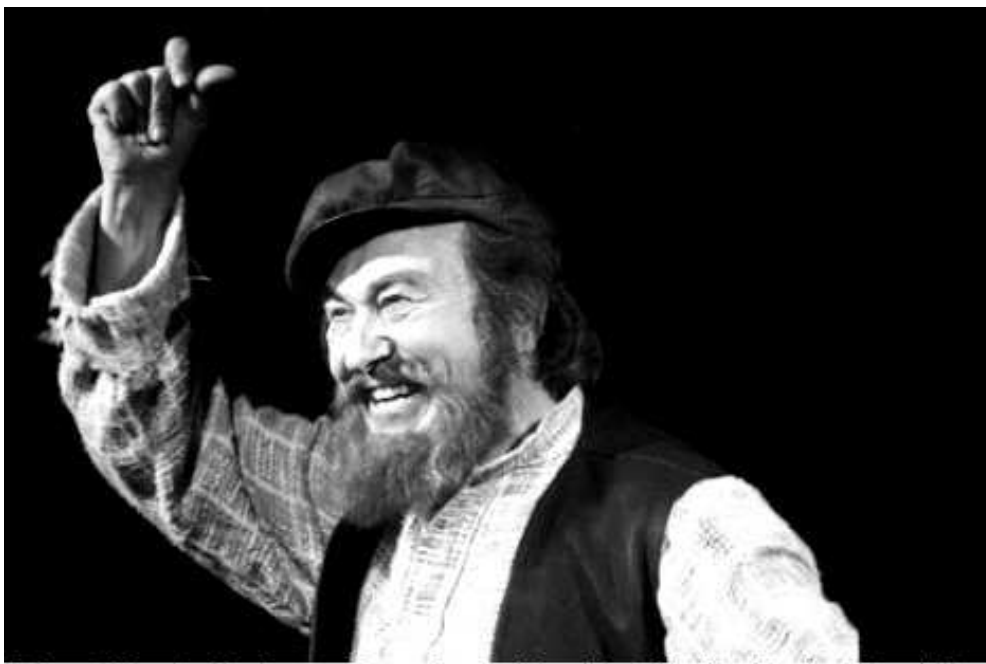
A színész nyilvános megszólalásai a rendszerváltás után is mind keserűbbek. Úgy véli: eltűntek a hősök, de nincs is rájuk szükség, a kor publikuma bőven beéri helyettük a szappanoperák botcsinálta „színészeivel”. Gyűlölettel szólt az ócska filmekről, amelyekben mindenki mindenkinek az ellensége.

Más megszólalásaiban felülemelkedik mindazon, amit okkal, vagy csak megbántottságból sérelemnek él meg. *Ha már nem megy fel rám többet a függöny, egy sort sem írnak rólam, én már akkor is voltam. (...) Oly módon építettem föl színészi és emberi magatartásomat, hogy nem váltam összetéveszthetővé senkivel sem, belőlem nincs sorozatgyártás.* Pályája göröngyösebb szakaszaiban is talált örömet az életben.

KÁROS SZENVEDÉLYE NEM VOLT, ELLENBEN SZERETETT HAJÓKÁZNI A BALATONON. SAJÁT, NAGYOBACSKA VÍZI JÁRMŰVÉT – HÉDINEK KERESZTELTE – HARMADIK VÁLÁSA VITTE EL. Kedvelte a jó autót, büszke volt első Citroënjére, noha az Váradi Hédi tulajdona volt, de a színésznő engedte, hogy párja használja a saját Volgája helyett.

Negyedik felesége, Eszter – tíz év után 1980-ban házasodtak össze – 1975-ben hivatalosan megy ki az NSZK-ba, ahol fogorvosként végzi el az egyetemet. Bessenyei Ferenc eleinte rosszul viseli a távolságot, de idővel kezdi értékelni a párja anyagi lehetőségeiből adódó előnyöket. **ELŐBB**

AUDIJA VOLTA, AZTÁN LETT MERCEDESE IS. *Striciként kell házasodni!* – mondogatta széles mosollyal szerényebb gépkocsikat tulajdonló kollégáinak. Bessenyei Ferenc nem szeretett utazni, nyaralni sem. *Kinek nyaraljak?*– kérdezte, ha szóba került a dolog. Utolsó felesége unszolására azonban több nyugat-európai országot is bejártak, utóbb aztán a színész nagy átéléssel idézte csodálatos élményeit színházi és civil barátainak.

Budapest, 1985. május 20. - Bessenyei Ferenc a Jerry Bock-Joseph Stein: Hegedűs a háztetőn című musicalben a Fővárosi Operettszínházban. FORRÁS: MTI FÖLDI IMRE

1974-ben megépül első háza a Gugger-hegyen. Huszti Péter, Piros Ildikó, Zenthe Ferenc s más madáchos színészek is gyakran járnak hozzá.

1979-ben párja biztatására kezd rendszeresen lovagolni. GYEREKKORA ÓTA VONZÓDOTT A LOVAKHOZ, HATVANÉVESEN LESZ SZERELMESE A LOVAS-SPORTNAK. A nyolcvanas évek végén költözik feleségével Pilisborosjenőre, az ottani ház mellett már a lovaknak is jut egy külön épület. IDŐVEL AZONBAN EGYRE TÖBB INGATLAN ÉPÜL A KÖRNYÉKEN, SOKASODNAK A TURISTÁK IS A SZÍNÉSZ OTTHONA KÖRÜL – KÖZELÉBŐL INDULTAK A KIJELÖLT ÖSVÉNYEK A KIS KEVÉLY ÉS A NAGY KEVÉLY ELÉ. 1991-ben Lajosmizsére költözik. Nagyobb a nyugalom, a vidék is jobban emlékezteti gyermekora környezetére. Lajosmizsei tanyáján hamarosan kápolna is felépül.

Hektikusság

2001-ben jelenik meg a négy szerző által jegyzett (lásd: források. Sz. Á.) átfogó életrajzi könyv Bessenyei címmel. Mások mellett megszólal benne egyik ikerleánya, Zsófia. A 2006-ban meghalt színésznő egyebek közt elmondta: RAJONGVA SZERETTE ÉDESAPJÁT, MÉG ÚGY IS, HOGY OLYKOR ÉVEKIG NEM TALÁLKOZTAK. Zsófia megértő, úgy látja: SZÜLŐKÉNT SEM LEHET HÉTKÖZNAPI REFLEXIÓKAT ELVÁRNI ATTÓL, AKI MINDIG MÁS BŐRÉBE BÚJUK. Zsófia egyszerre mutatkozott odaadónak és kritikusnak az édesapja kapcsán. Szavaiból mindenesetre úgy tetszik – elég egyértelműen –, hogy akadtak feszültségek a különböző korszakok különböző feleségei között, Bessenyei Ferenc gyermekeivel kapcsolatos viszonyát, érzelmeit pedig a hektikusság jellemezte.

Negyedik felesége idézi fel a színész általa gondozott honlapján, hogy miután egy alkalommal levetítették a színész első házasságából született másik ikerlánynak, Katának a hétköznapiak, nyaraik, utazásaik szupernyolcas kamerával rögzített – hobbijuk volt a házi mozi készítés – felvételeit, Kata több mint tíz évig került az édesapját.

Bessenyei Ferenc szappanoperában is felbukkanó unokahúga, a színésznő Bessenyei Emma másutt arról beszélt: NAGY CSALÁD A BESSENYEI, TAGJAI MINDIG ÖSSZEJÖTTEK FONTOSABB CSALÁDI ESEMÉNYEKEN. Szól arról is, hogy amikor Bessenyei Ferenc meglátogatta Emma édesapját, a színész Sydneyben élő egyik fivérét, kérdezték tőle, hogy nem akarna-e maga is a békés Ausztráliában letelepedni.

A színész azt felelte: *Gyerőkeim, akkor én már ne is szenvedjek tovább?*

Közszeret

Lajosmizsén nyugalmat talál, de hogy fővárosi feladatait kevesebb utazással is megoldhassa, Budán is lesz egy lakása, a Küküllő utcában.

Nemcsak szerepeket vállal nyugdíj után is, hanem – ahogy pályafutása korábbi szakaszaiban is – önálló műsoraival járja az országot. (A hatalom azok kapcsán csak egyszer szól közbe: miután leveszik műsorról a Hegedűs a háztetők című musicalt, Bessenyei Ferenc az azokban énekelt dalait önálló műsoraiban sem adhatja elő egy jó ideig. Sz. Á.) 1989-ben, hetvenedik születésnapján az Erkel Színházban köszöntik egy Vámos László által rendezett műsorral. EBBEN AZ ÉVBEN LESZ A NEMZETI SZÍNHÁZ ÖRÖKÖS TAGJA. (Tény az is, hogy az új Nemzeti megnyitása után a korábbi Nemzeti, a Pesti Magyar Színház tarthatja majd számon nyugdíjas művészei között. Sz. Á.)

Budapest, 2004. február 9. - Bessenyei Ferenc kétszeres Kossuth-díjas színész, kiváló művész, a Nemzet Színésze, aki február 10-én ünnepli 85. születésnapját, a Magyar Színház társulata köszöntötte a színpadon tartott ünnepségen. A képen balról: ifj. Jászai László, Bessenyei Ferenc, Rakcsányi Gellért, Csűrke László, Kállai Ferenc és Agárdy Gábor színművészek. FORRÁS: MTK/KOSZTICSÁK SZILÁRD

1994-ben, hetvenötödik születésnapján az Országházban veszi át a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjét – utolsó állami kitüntetését.

A kilencvenes évek második felében több, 1956 történéseit feltáró riportban is megszólal. EKKORIBAN MÉG SOKAT LOVAGOL. 2000-ben az első között kapja meg a Nemzet Színésze címet. Ekkor ítélik oda Bessenyei Ferencnek – ugyancsak a publikum javaslatára – a Magyar Örökség-díjat, amelyet azok az intézmények, csoportok, személyek érdemelhetnek ki, akik tevékenységükkel nagyban hozzájárultak a magyar társadalom erkölcsi, szellemi felemelkedéséhez. EZ IDŐ TÁJT MÁR RITKÁBBAN ÜL LÓRA.

Boldogság és hála

1999. február 10-én a televízió önálló műsorral köszöntötte Bessenyei Ferencet 80. születésnapján, amelyet budai lakásában vettek fel, s amelyre rég nem látott színészkollégákat is meghívtak. Anyaszínháza szintén felköszöntötte. Igazgatójától, Ablonczy Lászlótól egy falovat kapott, Sinkovits Imrétől egy verset.

2003 áprilisában súlyos tüdőgyulladásra esik át, intenzív osztályra kerül. Felépül, de az orvosok a feleségének elmondják: gyengülő szíve miatt fél éve lehet még hátra. 2004-ben betölti a nyolcvanötödik évét. Külön ünnepségen köszönti a Pesti Magyar Színház, a Nemzeti Színház, a Madách Színház. Nyáron a Pécsi Országos Színházi Fesztivál díszvendége. A következő hónapokban Hódmezővásárhely és Lajosmizse is díszpolgárává választja. 2004. december 2-án megkapja a Magyar Művészetért-díjat, az átadón életerősnek tűnik, versmondása megrendítő.

MINDEKÖZBEN INTERJÚKBAN EMLÍTI: NINCS KIBÉKÜLVÉ A HALÁLLAL. HOZZÁTESZI, NEM AZ ELMÚLÁSTÓL FÉL, HANEM AZ ODAVEZETŐ ÚTTÓL. Karácsony estéjét, amely 2004-ben péntekre esett, békés nyugalomban tölti. Telefonon beszél lányival, az Ausztráliából hazalátogatott öccsével. Szombaton nehezebben mozog, de felhívja Szegeden élő másik öccsét.

Vasárnapra erőre kap, dallal köszönti párját: "Kis karácsony, nagy karácsony, ki sült-e már a kalácsom?" Hétfőn, december 27-én már délelőtt erőtlennek érzi magát. Az ágyból sem bír felkelni. Felesége később úgy meséli: Bessenyei Ferenc élete végső pillanatához közeledve egyre nyugodtabbnak tűnt. Utolsó szavait is a felesége tolmácsolta a világ felé: Nagyon boldog vagyok. Nagyon hálás vagyok.

források:

Tarján Tamás: Bessenyei Ferenc – Magyar Filmtudományi Intézet-Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 1983

Deák Attila: Bessenyei Ferenc - Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1989

Bóta Gábor-Földes Anna-Gervai András-Szigethy Gábor: Bessenyei Budapest-Print Kft., Budapest. 2001

B. Élthes Eszter: Férjem, a Komédiás – Bessenyei Kft. 2004

Bessenyei Ferenc autentikus honlapja - <http://www.bessenyei.hu>

Arcanum Digitális Tudománytár